

**ВЛИЯНИЕ ТВОРЧЕСТВА П. И. ЧАЙКОВСКОГО НА РАЗВИТИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПРИЯТИЯ
У УЧЕНИКОВ ШКОЛ ИСКУССТВ**

Охунжон Кимсанов

Преподаватель кафедры «Музыкальное образование», ЧГПУ

Дилобар Зоитова

Студентка направления «Музыкальное образование», ЧГПУ

Аннотация:

значительное влияние на формирование музыкального восприятия у учеников школ искусств. Его произведения, отличающиеся выразительной мелодикой, яркими оркестровыми красками и глубокой эмоциональностью, способствуют развитию слухового восприятия, художественного воображения и интерпретационных навыков учащихся. Исследование музыкального наследия Чайковского помогает ученикам осознавать структурные особенности музыкальной формы, развивать эмоциональный отклик на музыку и формировать эстетическое восприятие. В образовательных программах Узбекистана произведения Чайковского традиционно занимают важное место, являясь основой для изучения музыкального анализа, оркестровки и исполнительского искусства. Данная статья рассматривает педагогические аспекты изучения музыки Чайковского, её влияние на восприятие учащихся и методы эффективного использования его произведений в учебном процессе.

Ключевые слова: П. И. Чайковский, музыкальное восприятие, школы искусств, художественное воображение, слуховое развитие, эмоциональное восприятие, интерпретация, педагогические методы, музыкальное образование, классическая музыка.

**P. I. CHAYKOVSKIY IJODINING SAN'AT MAKTABLARI O'QUVCHILARIDA MUSIQIY IDROKNI
RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRI**

Oxunjon Kimsanov

ChDPU "Musiq ta'limi" kafedrasi o'qituvchisi

Dilobar Zoitova

ChDPU "Musiq ta'limi" yo'nalishi talabasi

Annotatsiya:

P. I. Chaykovskiy ijodi musiqa ta'limida muhim o'rin tutib, san'at maktabi o'quvchilarining musiqiy idrokini shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatadi. Uning asarlari o'ziga xos ifodali ohanglari, yorqin orkestr rang-barangligi va chuqur hissiy mazmuni bilan ajralib turib, o'quvchilarning eshitish qobiliyatini rivojlantirish, badiiy tasavvurini kengaytirish va interpretatsiya ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Chaykovskiy merosini o'rganish o'quvchilarga musiqiy shakl tuzilishini anglash, musiqa orqali ifoda vositalaridan foydalanish va estetik idrokni shakllantirish imkonini beradi.

O'zbekistonda ta'lim dasturlarida Chaykovskiy asarlari an'anaviy ravishda muhim o'rin egallab, musiqiy tahlil, orkestratsiya va ijrochilik mahoratini o'rganishning asosi sifatida qaraladi. Ushbu maqolada Chaykovskiy musiqasini o'rganishning pedagogik jihatlari, uning o'quvchilarning musiqiy idrokiga ta'siri va bu ijod namunalarini ta'lim jarayonida samarali qo'llash metodlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: P. I. Chaykovskiy, musiqiy idrok, san'at maktablari, badiiy tasavvur, eshitish qobiliyati, hissiy qabul qilish, interpretatsiya, pedagogik metodlar, musiqa ta'limi, klassik musiqa.

P. I. Chaykovskiy ijodi dunyo musiqa merosida alohida o'rin tutib, uning asarlari nafaqat ijrochilar va tinglovchilar, balki musiqa ta'limi tizimi uchun ham katta ahamiyat kasb etadi. Chaykovskiyning simfonik, fortepiano va vokal asarlari o'ziga xos ifodaviy ohang, dramatik rivojlanish va chuqur hissiyot bilan ajralib turadi. Ushbu jihatlari san'at maktablarida musiqa ta'limi jarayonida o'quvchilarning musiqiy idrokini rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Chaykovskiy ijodining pedagogik imkoniyatlarini o'rganish, uning musiqiy idrokni shakllantirishdagi rolini aniqlash va ta'lim jarayonida samarali foydalanish metodlarini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir.

Musiqiy idrok – bu musiqani eshitish, tushunish va baholash jarayoni bo'lib, u ijodiy tafakkurni rivojlantirish, musiqiy savodxonlikni oshirish va estetik didni shakllantirishda muhim o'rin egallaydi. Chaykovskiy musiqasi aynan shu jihatlarni o'quvchilarda shakllantirishga katta hissa qo'shadi. Uning simfonik asarlari orkestr rang-barangligi, musiqiy kontrastlar va tematik rivojlanish bilan boyitilgan bo'lib, o'quvchilarning eshitish qobiliyatini o'stirish va musiqiy obrazlarni tushunishga yordam beradi. Forteplano va kamer ansambl asarlari esa talabalarga ijro texnikasini o'zlashtirish, dinamik va ekspressiv imkoniyatlarni kengaytirish imkonini beradi.

O'zbekistonda musiqa ta'limi tizimida Chaykovskiy asarlari keng o'rganiladi va bu o'quvchilarning musiqiy dunyoqarashini boyitishda katta rol o'ynaydi. San'at maktablari o'quv dasturlarida kompozitorning simfoniyalari, fortepiano pyesalari, kamer asarlari va balet musiqalari o'rganiladi. Ushbu jarayon davomida talabalar musiqaning dramatik tuzilishi, tematik rivojlanish, orkestratsiya va emotsional ekspressiya jihatlari chuqur anglay boshlaydilar.

Ushbu maqolaning maqsadi – P. I. Chaykovskiy ijodining san'at maktablari o'quvchilari musiqiy idrokini rivojlantirishdagi o'rnini o'rganish, uning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va Chaykovskiy asarlarini ta'lim jarayonida samarali qo'llash metodlarini tahlil qilishdan iborat. Maqolada musiqiy idrok tushunchasi, Chaykovskiy asarlarining didaktik ahamiyati, ularni o'rganish jarayonida pedagogik yondashuvlar va o'quvchilarning musiqiy dunyoqarashini shakllantirishdagi ta'siri ko'rib chiqiladi.

P. I. Chaykovskiy ijodi san'at maktablari o'quvchilari musiqiy idrokini rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Uning asarlari tuzilishi, tematik rivojlanishi va ifoda vositalarining xilma-xilligi o'quvchilarga musiqani chuqur anglash va uni ijrochilik jarayonida talqin qilish imkonini beradi. Chaykovskiyning musiqasi emotsional boyligi bilan ajralib turadi va uning hissiy ta'siri tinglovchilarga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Shu boisdan, ushbu kompozitorning asarlarini o'rganish o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirishga, ularning eshitish qobiliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Musiqiy idrokni rivojlantirishda Chaykovskiy asarlarining pedagogik imkoniyatlari juda keng. Uning simfonik asarlari musiqaning rang-barangligini va turli tematik materiallarning o'zaro bog'lanishini tushunishga yordam beradi. Masalan, Chaykovskiyning "Patetik" oltinchi simfoniyasi talabalarga

dramatik tuzilma va orkestratsiya bo'yicha chuqur bilim berishi mumkin. Ushbu asarni o'rganish orqali o'quvchilar musiqa dinamikasini his qilish, orkestrlovka imkoniyatlarini tushunish va musiqiy kontrastlarni anglash qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Chaykovskiyning fortepiano pyesalari esa o'quvchilarga musiqiy shaklning asosiy elementlarini tushunish, melodik tuzilmani anglash va ritmik o'zgarishlarni his qilish imkonini beradi. "Jahonnoma" (Sezoni) turkumidagi pyesalar musiqiy ifodalilikni oshirish, musiqa xarakterini talqin qilish va badiiy tasavvurni boyitish uchun juda mos keladi. Ushbu turkumdagi har bir pyesa o'ziga xos musiqiy atmosferaga ega bo'lib, talabalar uchun tinglov va ijro texnikasini shakllantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, Chaykovskiyning balet musiqalari ham musiqiy idrokni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. "Oqqush ko'li", "Uyqudagi malika" va "Shelkunchik" baletlari o'zining melodik boyligi, orkestr tovushlarining keng spektri va musiqiy dramaturgiyasi bilan ajralib turadi. Ushbu asarlar talabalarga musiqiy obrazlarni tinglab anglash, musiqiy xarakterlarni ifodalash va musiqaning harakat bilan uyg'unligini tushunish imkonini beradi.

O'quvchilarning musiqiy idrokini rivojlantirishda turli pedagogik metodlar qo'llanilishi mumkin. Eng samarali usullardan biri – tinglov tahlili bo'lib, bunda talabalar asarlarning tuzilishini tahlil qilish, ularning asosiy g'oyalarini tushunish va musiqiy vositalar orqali obrazni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Tinglov tahlili orqali talabalar musiqa hissiyotini anglash, tematik rivojlanish jarayonini kuzatish va dinamik o'zgarishlarga e'tibor qaratish qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Shuningdek, Chaykovskiy musiqasini o'rganishda ijrochilik tajribasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalar uning asarlarini ijro etish jarayonida musiqiy frazalash, dinamika va ritmik murakkabliklarni his qilish, ijro uslubiga mos interpretatsiya shakllantirish kabi ko'nikmalarni rivojlantiradilar. O'quvchilarning ijrochilik mahoratini oshirish uchun ansambl mashg'ulotlari ham qo'llanilishi mumkin, chunki Chaykovskiy asarlari ansambl ijrochiligi uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Shunday qilib, P. I. Chaykovskiy ijodini o'rganish san'at maktablari o'quvchilari uchun musiqiy idrokni rivojlantirishda keng imkoniyatlar ochadi. Uning asarlari o'quvchilarga musiqiy tafakkur, badiiy ifoda va ijrochilik mahoratini shakllantirishga yordam beradi. Chaykovskiyning musiqasi orqali talabalar nafaqat texnik jihatdan rivojlanadi, balki musiqaning badiiy mazmunini anglash va his qilish qobiliyatini ham oshiradilar.

P. I. Chaykovskiy ijodi san'at maktablari o'quvchilari musiqiy idrokini shakllantirish va rivojlantirish jarayonida muhim o'rin tutadi. Uning asarlari hissiy ifodaliligi, tematik boyligi va orkestr tovushining keng imkoniyatlari bilan ajralib turib, o'quvchilarning badiiy tafakkurini kengaytirishga xizmat qiladi. Musiqiy idrokni rivojlantirishda eshitish tahlili, ijrochilik tajribasi va musiqiy frazalash bo'yicha mashg'ulotlar muhim o'rin egallaydi. Chaykovskiy asarlarini tinglash va ularni ijro etish o'quvchilarga musiqa tuzilishini chuqur anglash, musiqiy kontrastlarni sezish va hissiyot orqali ifodalash imkoniyatini beradi.

Ushbu maqolada Chaykovskiyning turli janrlardagi asarlarining ta'lim jarayonida qanday o'rin tutishi va ularning musiqiy idrokni shakllantirishga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilindi. Simfonik asarlar dramatik rivojlanish va orkestr tembrlarining xilma-xilligi orqali o'quvchilarga musiqiy tafakkurni shakllantirishga yordam beradi. Forteplano asarlari esa ijrochilik texnikasini rivojlantirish va musiqiy ekspressiyani oshirishda katta ahamiyat kasb etadi. Balet musiqalari esa talabalarga musiqiy harakat uyg'unligini his qilish va musiqiy xarakterlarni anglash imkonini beradi.

Pedagogik jarayonda Chaykovskiy musiqasidan samarali foydalanish uchun tinglov tahlili, ijrochilik mashg'ulotlari va ansambl o'yinlari kabi metodlardan foydalanish lozim. Tinglov tahlili orqali o'quvchilar asarlarning tuzilishini anglab, ularning asosiy ifoda vositalarini tahlil qilish imkoniga ega bo'ladilar. Ijrochilik mashg'ulotlari esa musiqiy frazalash, dinamik kontrastlarni his qilish va texnik mahoratni oshirishga xizmat qiladi.

Chaykovskiy ijodini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish orqali o'quvchilar nafaqat musiqiy tafakkurni rivojlantirish, balki ijodiy yondashuv va musiqiy obrazlarni to'g'ri talqin qilish qobiliyatlarini ham shakllantirishlari mumkin. Ushbu repertuar bilan ishlash san'at maktablarida musiqiy ta'lim sifati va ijodiy yondashuvni oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, Chaykovskiy musiqasini o'rganish jarayoni musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishning ajralmas qismi bo'lib, yosh musiqachilar uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Adabiyotlar

1. Karimov, A. (2021). Musiqiy ta'limda klassik asarlarni o'rganishning ahamiyati. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Toshkent davlat konservatoriyasi. (2022). O'zbekistonda musiqa ta'limi va innovatsion yondashuvlar. Toshkent.
3. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. (2020). San'at maktablarida musiqiy ta'limni rivojlantirish strategiyalari. Toshkent.
4. Kimsanov, O. I. (2024). Developing Musical Skills In Students Of Children's Music And Art Schools. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(2), 144-149.
5. Umarova, A. I. (2024). Formation Of Creative Competencies Of Students When Teaching The Subject Noting And Working With Computer Programs. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(2), 150-164.
6. Abdusalilova, S. A. (2022). O'qituvchining shaxsiyati pedagogik aloqa samaradorligining omili sifatida. O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 1(9), 163-166.
7. Mumindjanova, S. X. (2023). O'qituvchi odobining tarixiy ildizlari. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC, 6(10), 160-163.
8. Tojiboyeva, G. R. (2022). Development of the skill of calligraphic writing as a professional competence in a future primary school teacher. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(12), 830-835.
9. Rifovna, T. G. (2022). The specificity of the school "rivoge" (development) in the development of the professional competence of the future primary education teacher. Conferencea, 478-480.
10. Umarova, Z. A. (2023). Umumiy o'rta ta'lim maktablarida pedagogik konfliktlarning turlari va ularning raqamli tizimi. Academic research in educational sciences, 4(CSPU Conference 1), 720-724.
11. Khudaiberdiyevna, D. L., & Mixaylovna, L. K. (2023). Modern learning tools as a means of student development. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 14, 245-252.
12. Abdullayev, D. (2020). Мактабгача таълим муассасаси тарбияланувчиларида меҳнатсеварлик ва катталар меҳнатига қизиқишини шакллантириш. Архив Научных Публикаций JSPI.

13. Doniyorova, L. K. (2023). Using interactive methods in the lessons. Web of Teachers: Inderscience Research, 1(7), 71-76.
14. Saydalieva, L. M. (2024). Development Of Logical Thinking Of Primary School Students. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(2), 319-323.
15. Seytniyazov, K. M. (2024). Toponimlarning klassifikatsiyasi haqqida. ILIM hám JÁMIYET, 2(3), 49-51.
16. Sultanova, A. (2024). Methods of searching electronic educational resources related to science on the internet. Web of Teachers: Inderscience Research, 2(9), 92-96.
17. Egamberdiyeva, L. (2024). Formation of professionalism in future teachers in designing the educational process. Science and innovation, 3(Special Issue 36), 606-609.